

הל"ב

של הלכות תפילין

הקדמה ביאור וסיכום הלכות כתיבת תפילין ועשייתן המבוארים בסימן ל"ב בהלכות תפילין

יוצא לאור לרגל תחילת לימוד הלכות תפילין
מהדורה מיוחדת ללומדי 'הדף היומי בהלכה'
סיון תשפ"ב

דברים אחדים

בימים אלו זוכים אנו להתחיל בלימוד הדף היומי בהלכה בהלכות תפילין, שזו מצוה אשר אדם מקיימה בכל יום, ואין מי שלא דואג וטורח שיהיו תפיליו מן המהודרות כדי שיקיים עוצם מצוה זו בהידור רב, וכידוע עד כמה הקפידו חז"ל על ענין היקרקפתא דלא מנח תפילין, ולכן מה רבה השמחה עת הגיע הזמן ללימוד הלכות אלו, ולדעת ולהבין בגודל המצוה ויקרתה.

לימוד הדף היומי בהלכה התקבל בסיעתא דשמיא עצומה בכל תפוצות ישראל כלימוד יומי קבוע ומחייב, אשר תועלתו רבה עד מאד, כפי שיעידו רבבות הלומדים, אשר נפתחו עיניהם ולבם לדעת את האסור והמותר, ולחיות כיהודים על פי ההלכה.

אחד הדברים היותר חשובים בלימוד היומי - הוא הקביעות, במה שאדם קובע לעצמו סדר לימוד יומי ומחייב, זה אשר עומד לו להמשיך ולהחזיק בסדר שקבע לעצמו. קביעות זו בלימוד היומי, יש לדעת שהיא חשובה עד מאד גם בסדר הלימוד ללא דילוג של הלכות שנראים אולי שאינם שייכות לכלל הציבור וכמו הלכות כתיבת תפילין ועשיית הבתים, שמטבע הדברים שייך יותר לבעלי סת"ם, א. בגלל שכל אדם מחוייב ללימוד את כל התורה כולה, ומתי יצא ללימוד הלכות סת"ם אם לא נלמדם עכשיו בסדר הלימוד היומי והקבוע. ושנית, כפי שהבאנו בהקדמה בהמשך את דברי מרנא החפץ חיים זיע"א בגודל חיוב לימוד הלכות עשיית וכתיבת תפילין לכל אחד מישראל.

וכדי להקל על ציבור הלומדים שבהגיעם ללימוד סימן ל"ב שבו רוב עניני הכתיבה והעשייה של התפילין שהלכותיהן קשים ומורכבים, מגישים אנו בזה בפני הלומדים חוברת ובה פרוט ובאור כל המושגים הקשים והלא ידועים הקיימים בהלכות אלו, ומתבארים בעיקר בסימן זה, ובזה יפתח שער ללומדים שאין זמנם להכנס לעומק הסוגיות בהלכות אלו, ולמען ירוצו בהלכות אלו כבשאר ההלכות וימצאו בהם טעם וענין, ותרבה הדעת בישראל.

תועלת נוספת וגדולה יש בחוברת המונחת לפניכם, שהיא כתובה בצורת סיכום ההלכות לפי סדר הסעיפים בשו"ע, עם כותרות ותמצות עיקר דברי המ"ב בכל דבר, מה שיקל על הלומדים לחזור ולשנן ולסכם את החומר הנלמד בהלכות אלו.

בהודאה לה' יתברך על הסיעתא דשמיא בהצלחת לימוד ההלכה היומי בישראל

ובתפילה להמשך הצלחה וסיעתא דשמיא לכל אחד ואחד

הנהלת דרשו

הקדמה בגודל חיוב לימוד הלכות תפילין עשייתן וכתיבתן לכל איש ישראל

סימן ל"ב העוסק באופן עשיית התפילין והלכותיו חשוב ונחוץ מאד, לא רק לתלמיד חכם, שעליו להיות בקי בהלכות אלו, כמבואר בחולין (ט, א) ובמהרש"א שם, ולא רק לסופר הכותב את הפרשיות ולעושה הבתים, שלהם חיוב גמור להיות בקי בהלכות אלו על בוריין, וכפי שכתב הגאון החתם סופר בהסכמתו לספר קסת הסופר שהוא מצוה לכל תלמידיו שלא יתנו רשות וכתב קבלה, דהיינו 'הסכמה', לסופר אם לא נבחן על כל ההלכות ונמצא בקי בהן, וסופר שאינו בקי ייפסל מאומנותו. וכפי שכתב הגר"ש ואזנר (הובא בספר תורת לוי על הלכות סת"ם פ"ב הע' ז) שצריך הסופר ללמוד חלק גדול מסי' לב וסי' לו עם האחרונים המקובלים בזמננו, כמשנה ברורה וקסת הסופר. עוד הוסיף החת"ס שם, שעל כל סופר לחזור על ההלכות לפרקים - כפי שיצוה עליו הרב שבמקומו [והוראת הגר"ש ואזנר זצוק"ל בבית דינו היתה שהתוקף של הכתב קבלה' פג לאחר שלש שנים, ועל הסופר להיבחן אז שוב, והכותב ללא מבחן זה ככותב בלא 'כתב קבלה', שאין לקנות ממנו].

אלא נחוץ הוא לכל אדם, כפי שכתב רבנו הח"ח בספרו שם עולם (ח"ב שער התחזקות פ"ז) שצריך כל אחד לדעת הלכות אלו למעשה, שאם לא יהיו הבתים מרובעים כדין אינו מקיים המצוה כלל [ובשיעור הדבר ראה מה שכתבנו בהע' 211]. וכן שחרות הרצועות מעכבת, ומצוי שבמקום הקשר השחרות מתקלפת והרצועה מתלבנת, וצריך להשיג על זה מאד ולהשחיר, ששם הוא עיקר המצוה. וביותר בעניני הפרשיות צריך לדעת אם נכתבו כדין, שהפרשיות שקונים מן השוק ואינו מכיר שנכתבו ע"י סופר מומחה, מצוי מאד שכתבם מי שאינו יודע הלכות כתיבה ודיני חק תוכות. והוסיף, שבאמת ראוי לכל ירא שמים שידע בעצמו דיני תמונת האותיות וישיג על פרשיותיו אם הם נכתבים כדין.

ואף שסומכים על הסופרים שיכתבו כדין, כבר כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ב) שבזמננו אין חזקה שרוב המצויים אצל כתיבת סת"ם מומחים הם, וכפי שכתב בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' פג) על הסופרים בדורו שרבים מהם אינם בקיאים ומכשילים את הקונים בהנחת תפילין פסולות. ועל כן תועלת רבה יש בידיעת הלכות אלו, שבדיבור עם הסופר ועושה הבתים אפשר לראות את רמת ידיעתו, בקיאותו והקפדתו על דיני הכתיבה והעשייה.

ביאור וסיכום הדינים בסימן לב לפי סדר השו"ע

סימן זה מתחלק לשנים:

סעיפים א – לו עוסקים בדיני כתיבת פרשיות התפילין [ונוגעות ברובן גם לכתיבת מזוזה וספר תורה].

וסעיפים לו – נב עוסקים בדיני הבתים.

[הערה: כשמצוין להערה שבספר משנה ברורה – דרשו, הוא לפי המהדורה החדשה, שהשתנו ונוספו בה הרבה הערות].

דיני כתיבת הפרשיות

[סעיפים א – ו]

סדר כתיבת הפרשיות [סעיפים א-ב]

פרשיות התפילין צריכים להיכתב כסדר שכתובים בתורה [קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמוע], ואם הפרשה המאוחרת נכתבה לפני הקודמת לה והונחו יחד בתפילין, התפילין פסולות. מטעם זה מי שנפסלה לו פרשת 'והיה כי יביאך' יכול להחליפה באחרת בתנאי שהאחרת נכתבה לאחר שנכתבה פרשת 'קדש' שבתפילין אלו, ולפני שנכתבה פרשת שמע שבתפילין אלו.

נאמרו שתי דעות האם עדיף לכתוב את הפרשיות של יד לפני של ראש, או להיפך [סעיף א]

בתפילין של ראש יש לכתוב כל פרשה מארבעת הפרשיות בקלף נפרד לכתחילה, אך אינו לעיכובא. ובתפילין של יד יש לכתוב את כולם בקלף אחד לכתחילה, ואם כבר נכתבו בכמה קלפים, כתב הרמ"א להלן (סמ"י) שאפשר להדביקם זה לזה וייחשבו ע"י כך כקלף אחד, וראה עוד מה שכתבנו שם [סעיף ב].

דיני הדיו [סעיף ג]

הלכה למושה מסיני לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות בדיו, כמבואר בירושלמי (מגילה פ"א ה"ט). ועל כן מבואר בגמרא בשבת (קג, ב) שאם כתבם שלא בדיו יגנוזו. ונחלקו הראשונים בגדר הלכה זו, כפי שהובא במבוא לסעיף ג (הערה 6).

ישנם כמה אופנים לעשות דיו, ודנו הפוסקים בסעיף זה איזה מהם כשר ואיזה פסול, איזה לכתחילה ואיזה בדיעבד, ומהו המובחר ביותר.

ולענין מעשה, הרמ"א כתב שלכתחילה יחמיר לכתוב בדיו העשוי מעשן עצים או שמנים [כפי שמצוי במכסה של בית חנוכיה מבפנים שיש שכבה של שחרות שבאה מהשמן] שרויים במי עפצים. וטעמו, שיש מעלה בכך שהדיו יכול להימחק. אכן כתבו האחרונים שבזמננו אין נוהגים כן, כדהביא המשנ"ב (ס"ק ח), ומשום שכשנעשה באופן זה הוא נמחק בקלות, ונמצא שלאחר זמן האותיות אינן קיימות, ועכ"פ חלקן [עפצים] הם כעין פרי הגדל על עץ אלון. קנקנתום – הוא אדמה המכילה ברזל ונחושת. התערובת של מי עפצים וקנקנתום יוצרת את הצבע השחור. קומא – הוא שרף של אילן, כעין דבק, ומוסיפים אותו כדי לעשות את הדיו סמיך, שלא יתפשט ושלא יבלע בקלף].

ועל כן כתב המשנ"ב בשם האחרונים שהמנהג לעשות את הדיו בתערובת העשויה מבישול של שלשה מינים, מי עפצים, קומא [גומא], וקנקנתום. ואף שע"י כך הדיו אינו נמחק כלל, ואין בו את המעלה של דיו שיכול להימחק, מ"מ עדיף לעשות כן מלהשתמש בדיו שנמחק בקלות.

ואף שלהלכה די בעירוב מי עפצים עם גומא, או מי עפצים עם קנקנתום, מ"מ נוהגים לעשות הדיו בתערובת שלשתם יחד, שהגומא גורם לדיבוק של הדיו לקלף, והקנקנתום גורם לשחרות – ע"י תערובתו עם מי העפצים. לענין דיו המצוי בעטים בזמננו, ראה מה שכתבנו בהערה 9.

אופן הכתיבה [סעיפים ד – ו]

[המשך ענין זה נמצא להלן סעיפים יט – כד]

מוקף גויל [סעיף ד]

יש להקפיד לכתוב האותיות בכתב ברור, כל אות בצורתה עם התגים שלה, ובהיקף גויל [קלף] מסביבה, דהיינו בלא דיבוק לאות אחרת או לקצה הגליון, ויש להקפיד גם על התגין שלא יגעו זה בזה, ולא באות אחרת ובתגים שלה. וטעם הדבר ממה שכתוב "וכתבתם" ודרשו חז"ל הן על כתיבת מזוזה והן על כתיבת תפילין, שיש לכותבם כתיבה 'תמה' כלומר מושלמת (רש"י שבת קנ"ב ד"ה תם) ובכלל זה שכל אות תהיה מוקפת קלף מכל עבריה.

כתיבה ביד ימין [סעיף ה]

על הסופר לכתוב ביד ימין, ונלמד מדברי הגמרא במנחות (לז, א) שכתבה וקשרתם וכתבתם, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ולמדו הראשונים מדברי הגמרא האלו,

שיש לכתוב את התפילין והמזוזות ביד ימין. ואם כתב בשמאל התפילין פסולות אלא א"כ אין אחרות, שאז אפשר להניחם בלא ברכה. ואם שולט בשני ידיו, יכתוב לכתחילה בימין, אך בדיעבד אם כתב בשמאל כשר. וסופר שעושה מלאכתו בשמאל וכותב בימין, נכון לכתחילה שלא לקבלו להיות סופר. ואיטר יכתוב בשמאל.

שרטוט הקלף לפני הכתיבה [סעיף ו]

שרטוט היינו קו ישר לרוחב הקלף שכשכותבים לפיו [מתחתיו] האותיות נכתבות ישר.

תפילין אינם צריכים שרטוט [ושלא כמזוזה, שהלכה למושה מסיני שצריכה שרטוט]. אכן כיון שנאמר בגמרא (גיטין ו, ב) דין נוסף, שהכותב שלישה מילים מפסוק צריך לשרטט, יש לשרטט בתחילת הגליון מלמעלה - לדעת השו"ע, או מארבעת צידי הגליון - לדעת הרמ"א. ואולם סופר שכתיבתו לא תהיה מיושרת אם אין שרטוט מעל כל שורה ישרטט בכל שורה משום 'זה קלי ואנוהו', וכן המנהג בזמננו.

אכן אין לשרטט ע"י עופרת או דיו, מפני שמקום השרטוט נשאר צבוע [ולכתחילה יש להקפיד שלא יהיה סימן או צבע מיותר בפרשיות, וראה מה שכתבנו בהע' 31-32], וכ"ש שאין לשרטט בצבע שחור שגורם שיתחברו האותיות זה לזה ע"י נגיעת גג האותיות בשרטוט. ולכן יש לשרטט ע"י עשיית חריץ בקלף.

דיני הקלף

[סעיפים ז - יד]

סוג הקלף [סעיף ז]

ישנם שלשה סוגי עורות שמשמשים לכתבת סת"ם: גויל, קלף, ודוכסוסטוס. גויל הינו עור שעובדוהו בשלמותו ולא חילקוהו לשנים. ואילו עור שחילקוהו בעביו לשנים, חלקו החיצון שבצד השער נקרא קלף, וחלקו הפנימי שבצד הבשר נקרא דוכסוסטוס [דהיינו 'מקום בשר' בלשון יון - תוס' בשבת עט, ב ד"ה קלף].

ושנינו בברייתא (שבת שם) שהלכה למושה מסיני היא, שתפילין נכתבות על הקלף: בצידו הפנימי שכנגד הבשר, ומזוזה נכתבת על 'דוכסוסטוס' בצד החיצון שלצד השערות, וספר תורה נכתב על הגויל במקום השערות. ותפילין שנכתבו על דוכסוסטוס, או על הגויל, או על הקלף במקום השער, פסולות.

בזמננו אין נוהגים לחלק את העור לשנים, וכמו שכתבו התוס' שם (ד"ה קלף), אלא מגררים הרבה מחלקו הפנימי שמצד הבשר עד שלא נשאר אלא הקלף לבד בלא הדוכסוסטוס, ומצד השער מגררים את קליפתו העליונה, כפי מה שצריך כדי לתקנו ולהחליקו, וזהו קלף הכשר לכתוב עליו תפילין. וכתב הנשמת אדם (כלל יד, הובא בביה"ל ד"ה לתקנו) שיש להיזהר שלא לגרור הרבה מצד השער כדי שישאר מקליפת העור העליונה שהיא הקלף. ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' ג, הובא בביה"ל שם) כתב שאין צריך להיזהר בזה, שכל שנקלף מהעור החלק הנוגע בבשר, נחשב קלף, ואפילו אם קילף גם מצד השער [ובטעם מחלוקתם, ראה מה שכתבנו בהע' 37].

ולמעשה, לענין הסרת הקליפה החיצונה מצד השער הנקראת ליצה [כדי שלא יהיה הקלף קשה כ"כ ויגרום לסדקים באותיות], כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קעה) שאם היא קליפה דקה יש לצדד שמותר להסירה, שאף שהגדולי הקדש (יו"ד סי' רעא ס"ק יא) נקט כנשמת אדם, מ"מ דבריו דחוקים, ובמאירי ובחסד לאברהם מבואר כחתם סופר שהקלף עבה ואינו רק שכבה דקה. אכן אם עוביה קרוב לחצי מעובי הקלף יש לעיין אם להכשיר לכתחילה.

עיבוד הקלף [סעיפים ח – יד]

הלכה למשה מסיני לעבד את הקלף. ובלא העיבוד אינו נחשב 'קלף', אלא הוא עדיין חתיכת עור. מטרת העיבוד היא לתקן את העור שיהיה ראוי לכתוב עליו כראוי ע"י השרת שערותיו וריכוכו, ונעשה ע"י הכנסה לסיד [או לעפצים] למשך כמה ימים. יש לעבד לשמה, לרעק"א מדאורייתא, ולפמ"ג מדרבנן. ובמקום ספק אם עיבדו קלף זה לשמה, כתב הביה"ל שיש להקל בשעת הדחק.

כשמעבד לשמה [עבור תפילין], טוב שיאמר בפה שהוא מעבד לשם תפילין, ובדיעבד די במחשבה לשמה. ויש לומר זאת בתחילת העיבוד דהיינו כשמכניס לסיד, ובדיעבד, די בכך שסוף העיבוד נעשה לשמה.

ואף עיבוד לשם ס"ת מועיל לתפילין, מפני שקדושת הס"ת חמורה יותר, ובכלל מאתים מנה.

וכשמעבד קלף שאינו יודע אם ישתמש בו לכתובת ס"ת או לתפילין או למזוזה, כתב המשנ"ב שלא יאמר שמעבד לשם ס"ת או תפילין או מזוזה, מפני שכשיבוא להשתמש לאחד מהם יהא הדבר תלוי בדין 'ברירה', ואנו נוקטים להלכה שבעניני דאורייתא אין סומכים על 'ברירה' [ולדעת הרעק"א עיבוד לשמה הוא דין דאורייתא, כנ"ל]. ועל כן כתב, שיאמר שמעבד לשם ס"ת ומתנה תנאי שיוכל לשנותו למה שירצה [סעיף ח].

עיבוד ע"י נכרי כשאומר לו הישראל לעבד לשמה ועומד על גבו – לרמב"ם פסול, ולרא"ש כשר אלא שלכתחילה יסייעו הישראל וישתתף עמו מעט בעיבוד. והמנהג לכתחילה הוא שהישראל עושה בעצמו את תחילת העיבוד, דהיינו הנתינה לסיד, ואז אומר לנכרי להמשיך את העיבוד לשמה. לענין עיבוד ע"י מכונה, ראה מה שכתבנו בהע' 50

אם הישראל עשה את תחילת העיבוד [הנתינה לסיד] לשמה, ולא אמר לנכרי שהמשיך לעבד כלום, הפמ"ג נשאר בצ"ע והנודע ביהודה ומהר"ם בנעט הקלו בדיעבד. אם הישראל עשה רק את גמר העיבוד, אך עשה כן לבדו, אין למחות במי שמיקל בזה.

אם הישראל לא עיבד ולא אמר לנכרי כלום, ורק בסוף קצת סייע לו [כלומר שעשו המעשה ביחד ולא עשה הישראל מעשה לבדו], בודאי אינו כלום. [סעיף ט].

כשעושים סימן בעור ע"י אותיות כדי להוכיח שעיבדו ישראל לשמה, כתב השו"ע שאין חוששים שנכרי זייף אע"פ שנקל לזייף, מפני שיחשוש שמא יודע לישראל בטביעות עין. וכתב המשנ"ב שיש חולקים, אך בדיעבד יש להקל כשו"ע [סעיף י].

מין הקלף [סעיף יב]

אין להשתמש לסת"ם בקלף שאינו ממין חיה ובהמה שמוותרים באכילה. והוסיף הביה"ל שה"ה לשאר ספרי קדש שיש בהם הזכרת השם, ורק בספרים שהשם נזכר בהם ברמז בלבד אין צריך שיהיו 'מן המותר בפוך', וה"ה בספרי גמרא וכדומה.

קלף שיש בו נקב [סעיף יג]

קלף שיש בו נקב בשיעור שכשהדיו עובר עליו אינו נסתם ע"י הדיו [אלא נשאר החור] אין לכתוב עליו, מפני שגורם שהאות תיראה חלוקה לשנים. ואפילו אם הנקב הוא בתוך עובי הרגל או הגג של האות והדיו שלהם מקיף את הנקב מכל הצדדים, וגם יש צורת אות לחלק האות שמגיע עד הנקב, פסול משום שאינו 'מוקף גויל'. אכן אם אירע הנקב לאחר שכבר נכתב האות אין חסרון של 'מוקף גויל', כדלהלן (סעי' טו – טז), ויש להקל אם יש צורת אות עד מקום הנקב, ואם אין צורת אות אך הנקב באמצע עובי האות וע"י כך נשאר צורת אות עליו, נשאר הביה"ל בצ"ע.

עובי הקלף [סעיף יד]

נוי לתפילין לעשות את כל ארבעת הפרשיות [בתפילין של ראש] באותו גודל, משום שארבעת הבתים בתפילין של ראש עשויים בגודל שווה, ולאחר שגוללים את הפרשיות, שמים בכל בית פרשה אחרת, ואם עובי הקלף של כל הפרשיות יהיה שווה,

א"כ תהיה כל פשרה בגודל שונה ומשום נוי התפילין שיהיו כל הבתים מלאים בפרשיות באופן שוה, ועל כן בפרשיות הקצרות עושים קלף עבה יותר, או שעושים את כל הקלפים שוים ובפרשיות הקצרות משאירים חלק מהקלף ריק. וראה מה שכתבנו בהע' 58 שבזמננו שהבתים גסים וקשים אין נוהגים ענין זה.

דיני האותיות

חיסרון בצורת האותיות - דיני מוקף גויל, שאלת תינוק וחק תוכות

[סעיפים טו - יח]

דיני מוקף גויל [סעיף טו]

כל אות צריכה להיות מוקפת בקלף חלק מכל סביבותיה. ובאות שיש לה חלל בתוכה, כגון ה"א או מ"ם, מעיקר הדין נפסק שאין צריך בחלק הפנימי היקף גויל [באופן שנשאר צורת אות], אך בירושלמי מבואר שגם בזה צריך היקף גויל, וכתב המשנ"ב בשם הט"ז והלבוש שיש להחמיר בירושלמי.

דין היקף גויל נאמר דוקא בשעת כתיבה, אבל אם נכתב כדין ולאחר מכן נעשה הכתב אינו מוקף גויל אין בזה פסול. ואם נכתב בלא היקף גויל, כגון שהיה נקב בקלף בצד האות, אפשר להכשירו ע"י מחיקת חלק מעובי האות עד שיהיה קלף שמפריד בין הנקב לאות.

הרגל הפנימית [השמאלית] של אות ה"א שנכתבה כהוגן בהיקף גויל ונמחק חלק ממנה, כשרה לדעת הרא"ש אפילו אם לא נשאר ממנה אלא כלשהו, והרמ"א פסק שצריך שישאר ממנה כמלא אות קטנה [דהיינו כשיעור אות יו"ד לפי ערך הכתב, לדעת המשנ"ב. ולדעת החזו"א די בכך שהיא כשיעור אות יו"ד קטנה ממש]. אכן אף אם היא קטנה יותר, כתב המשנ"ב שמועיל תיקון ואין בכך חיסרון של 'שלא כסדרן'.

אם הרגל הימנית של אות ה"א קצרה, יש להכשירה אם היא כאורך אות קטנה [דהיינו כשיעור אות יו"ד בכתב בינוני, לדעת הביה"ל. ולדעת החזו"א לפי ערך כתב זה, ושלא כרגל השמאלית הנ"ל]. ואם הוא באורך זה והראו לתינוק [שלא כדין] ולא יכל לקרותו, כתב הביה"ל שיש להחמיר בזה.

אם נפסק או נמחק חלק מעובי האות, כשר, מכיון שהחלק הדק שנשאר מציל, שאין שיעור לעובי האותיות, דהיינו שאין דין לעשות את קוי האותיות בעובי מסוים [וראה ביה"ל ד"ה נקב].

שאלת תינוק והמשך דיני מוקף גויל [סעיף טז]

אות שמסופקים על שיעורה אך לא נאבד צורתה, כגון אות וי"ו, זי"ן, כ"ף ונו"ן סופית, שרגלן קצר מהראוי, או אות דל"ת ורי"ש שגגן קצר מהראוי, אם ילד שאינו חכם ואינו טיפש קוראה כהלכתה כשרה היא. ויש לשאול ילד כבן שש או שבע, שיודע צורת האותיות ויקרא בתמימות איזו אות רואה כאן - שאף שיודע לקרוא אינו בקי בקריאת מילים לחשב איזה אות אמור להיות כתוב. וכשמראים לו את האות אין צריך לכסות את האותיות [והמילים] הקודמות לאות המסופקת, וי"א שאת המילים הקודמות למילה זו יש לכסות. וכשהתינוק מסופק או שחוזר בו, ראה הע' 81.

ואם יש הפסק באמצע אורך האות ולאחר מכן [מתחת ההפסק] נמשכת האות, יש לכסות את החלק התחתון כשמראים לקטן כדי שלא יצרף אותו לחלק העליון, כיון שהשאלה היא האם יש צורת אות עד ההפסק. ובהפסק בין שני חלקי אות, כגון באות אל"ף שיש הפסק בין היו"ד העליונה או התחתונה לקו האלכסוני, אין מועיל להראות לתינוק כשנאבד ע"י ההפסק צורת האות [וראה עוד מה שכתבנו להלן סעיף כה בשיעור ההפסק הפוסל, ואם אפשר לתקן אות זו].

פרטי מוקף גויל

הקשה הב"י (ד"ה וא"ת), איך הכשירה הגמרא כשיש נקב באות הרי מחמת הנקב האות אינה מוקפת גויל. ותירץ שני תירוצים. א. פסול מוקף גויל נאמר דוקא כשאות נוגעת באות אחרת ולא כשהסיבה שאינה מוקפת גויל היא מחמת נקב בקלף וכדומה. ב. פסול מוקף גויל נאמר רק בשעת הכתיבה אבל אם נכתב כדן ורק לאחר מכן התבטל היקף הגויל, כשר. ולענין הלכה נפסק כתירוץ השני, אכן בדיבוק אות לאות מחמירים אפילו כשאירע לאחר הכתיבה, וכדלהלן.

כל אות צריכה להיות מוקפת גויל [קלף] מכל צדדיה בשעת כתיבתה, וכנ"ל בסעיף הקודם. ואם מסופק לגבי נקב שבצד אות האם נעשה לפני הכתיבה או לאחריה יש להקל לתלות שנעשה לאחר הכתיבה, שאם היה לפני הכתיבה מסתמא היה הסופר מרגיש בדבר [וראה הע' 86 שהיינו דוקא בסופר שמדקדק]. ואות שאינה מוקפת גויל כגון שהאריך את רגל הכ"ף סופית עד תחתית הגליון, יכול למחוק מקצת מהתחתית ולהכשירה בכך, ואף בתפילין ומזוזות שיש דין 'כסדרן', אך א"א להכשיר ע"י הדבקת קלף נוסף [מטלית].

יש להקפיד שלא יגעו האותיות זו בזו אף לאחר הכתיבה, ואם נגעו פסולים עד שיפרידם, לדה"ח מספק, וכן נקט בב"ה"ל (ד"ה כשנכתב), ולדבר משה (המובא בב"ה"ל שם) אסור בודאי [וכן נקט החזו"א]. ואף אם האותיות שנדבקו גדולות ושייך למחוק חלק מעוביין, כתב המשנ"ב (ס"ק יב) שיש פוסלים ושכן החמירו האחרונים [וראה מה

שכתבנו בהע' 18 והע' 115 האם כשאין אפשרות להפריד, כגון בספר תורה בשבת, אפשר להכשיר בזה].

חק תוכות [סעיף יז]

בכתיבת גט כתוב בתורה (דברים כד, א) "וכתב" ודרשו חז"ל וכתב ולא חקק, כלומר שיש לכתוב את האות עצמה, אבל לחקוק בלוח סביב האות באופן שצורת האות תשאר בולטת, זה אינו נחשב כתיבה. ולכן אם נפלה טיפת דיו וכדומה ע"ג אות או בתוכה וקלקלה את צורתה ופסלתה, אין אפשרות להכשיר את האות ע"י מחיקת הדיו, משום שצריך לעשות את האותיות וצורתן ע"י כתיבה ולא ע"י מחיקה, והיינו ע"י התעסקות בכתיבתם, ולא ע"י התעסקות בחלק שאינו כתוב באופן שייגרם ע"י כך שיהיה כתוב. ועל כן אם יכול להכשירה ולתקן צורתה ע"י הוספת דיו יעשה כן, ואם אינו יכול, ימחק את האות [ולפעמים די במחיקת חלק ממנה, ראה סעיף הבא] ויכתבנה מחדש.

ובתפילין ומזוזות בכל אופן אין אפשרות לתקן אם כבר נכתבו האותיות הבאות [אלא"כ ימחקם], משום דין כסדרן.

אם נפל הדיו לפני שנשלמה כתיבת האות, נחלקו הפוסקים אם די בכך שמשלים את האות ע"י כתיבה, ומסקנת המשנ"ב היא שאם הטיפת דיו נפלה ע"ג חצי אות ומחק את הדיו והשלים את האות הרבה פוסקים מכשירים, אך אם הטיפה נפלה על קלף ריק, א"א ליצור ממנה אות ע"י הוספת דיו.

באות שלא נשתנה צורתה ע"י נפילת הדיו מותר למחוק את הדיו, ואף בתפילין ומזוזות, ואף שאפשר מן הדין להשאירה כך, מ"מ ראוי לתקנה. אם נעשה נקב בקלף בין שני אותיות לאחר הכתיבה החמירו הדה"ח והנודע ביהודה לפסול [שכביכול לולא הנקב היו נוגעות זו בזו, ואותיות הנוגעות זו בזו פסולות אף כשנדבקו לאחר הכתיבה, עכ"פ מספק, כנ"ל], והביה"ל הוכיח מכמה פוסקים להקל, וכתב לדינא להקל כשיש עוד צירוף, ושם יכול למחוק חלק מהדיו שסמוך לנקב יעשה כן, שזה מועיל לפי כולם.

אופן המחיקה לצורך תיקון [סעיף יח]

אות מ"ם שבמקום להשאירה פתוחה למטה סתמה ועשאה מ"ם סופית, אין די בכך שימחק מקצת דיו ויעשנה פתוחה, משום שזהו חק תוכות [ואפילו אם עשאה פתוחה ונדבקו הצדדים כחוט השערה צידד הביה"ל להחמיר], ועל כן עליו למחוק את כל מה שנכתב במעשה האחרון שעשה משום שהוא נעשה בפסול, וכיון שהדרך בכתיבת מ"ם לכתוב כעין נו"ן או כ"ף ואז לעשות את הקו השמאלי כעין וא"ו, די בכך

שימחק את הקו השמאלי [הוא"ו] ויכתבנו שוב כראוי. ומטעם זה באות רי"ש, למשל, שנכתבה כולה במעשה אחד, אם נכתבה כדל"ת ורוצה להכשירה, עליו למחוק את כולה.

וכשכתב כהוגן ולאחר מכן נפסלה האות ע"י תוספת דיו, אין צריך למחוק את כל מה שנכתב במעשה האחרון שעשה, ודי במחיקת חלק מהדיו עד שתתבטל צורת האות. ואף אם הוסיף בכוונה דיו ופסל את האות לאחר שכבר נכתבה [שלא באותו מעשה של הכתיבה], וכגון שהוסיף עקב מאחורי רי"ש או כ"ף לאחר שכבר נכתבה ופסלה, כתב הביה"ל שדי בכך שיפסול את האות, דהיינו שימחק את העקב יחד עם הגג או הירך.

ובתפילין ומזוזות אין שייך לעשות תיקונים אלו אם כבר נכתבו האותיות שבהמשך, משום שכשיכתוב לאחר שימחק, תהא הכתיבה שלא כסדרן.

אות כ"ף סופית שנכתבה עם ריבוע בפינה העליונה במקום עיגול, א"א להכשירה ע"י מחיקת קצת דיו לעגל אותה משום חק תוכות, אך יכול להוסיף דיו ולהפוך את הריבוע לעיגול. וכן הדין כשנכתב דל"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף שמחיקה אינה מכשירה, אך הוספה כן [כשאפשר, וכגון בס"ת שאין בעיה של כסדרן].

אות ה"א או קו"ף שרגלה השמאלית נוגעת בגגה אפילו כחוט השערה פסולה, אכן אם נמצא הדבר בס"ת באמצע הקריאה, כתב הביה"ל (ד"ה רגלי) שאם הנגיעה דקה מאוד והתינוק קוראה כתיקונה, אין להוציא ס"ת אחר. ואופן תיקון האות הוא ע"י מחיקת רגל זו וכתיבתה מחדש. ואם נעשה הדיבוק לגג רק לאחר הכתיבה, כתב הביה"ל (ד"ה יגרה) שבאות קו"ף אין צריך למחוק את כל הרגל אלא די במחיקת חלק ממנה עד שלא תהיה צורת אות [אך באות ה"א אין זה מועיל, מפני שאף אם הנקודה קטנה נחשבת ה"א]. ועוד אפשר למחוק חלק מהגג עד שהרגל לא תהיה מתחת גג ותאבד צורת האות.

אות אל"ף מורכבת מקו אלכסוני הנקרא גג, שממנו יוצאים יו"ד עליונה בצד הימני ונקרא פני האל"ף, ויו"ד תחתונה בצד השמאלי ונקרא רגל האל"ף [ולפי האריז"ל יש לרגל צורת דל"ת]. וביו"ד העליונה יש שעושים קוצו של יו"ד דהיינו עוקץ קטן בתחתית הקצה השמאלי של הגג [וכתב במשנת סופרים (הנדפס לאחר סי' לו, אות אל"ף) שלדעת הפמ"ג יש לעשותו לכתחילה, ושמהב"י משמע שא"צ לעשותו אפילו לכתחילה]. היו"ד העליונה והתחתונה מחוברים ברגל שלהן לקו האלכסוני, וכשנוגע גם הגג שלהן בקו האלכסוני האות פסולה, אלא שלענין הכשרת האות יש חילוק באופן הנגיעה, כדלהלן.

א. אם היו"ד כולה נוגעת בקו האלכסוני ונראית כגוש או קו עבה בלא כל גג [ונקרא 'קו משוך'], הרי שנאבד ממנה צורת יו"ד והאות פסולה, אלא שבס"ת, או בתפילין ומזוזות כשלא המשיך לכתוב אחריה [שאינן חסרון של 'כסדרין'], לפעמים יכול להוסיף ולמשוך גג מקו זה ולתקנה בכך, אך למחוק חלק מהעובי ולהחזיר לה צורת יו"ד אין מועיל להכשירה משום פסול 'חק תוכות'. דין זה של 'קו משוך' שייך גם בהרבה אותיות אחרות המורכבות מצורת יו"ד או וא"ו, כגון שי"ן, צד"י, עי"ן פ"א, רגל השמאלית של תי"ו. וכן כתב במשנת סופרים (שם) לגבי הראש השמאלי של עי"ן וצד"י, שצורתו הראויה היא כזי"ן, שיש לפסול אם צורתו כקו משוך.

ב. אם רק הקוץ הקטן [דהיינו הקוצו של יו"ד הנ"ל] של היו"ד נוגע בקו האלכסוני, אך ניכרת היטב צורת היו"ד, כתב הביה"ל (ד"ה או) שאפשר להכשיר ע"י מחיקת הקוץ בלבד, מפני שהאות נראית כצורתה אף קודם המחיקה.

ג. אם הגג עצמו של היו"ד העליונה נוגע בקו האלכסוני [אך אינו כקו משוך], אין תקנה אלא ע"י מחיקת כל היו"ד, אלא שאם נכתב בתחילה הקו האלכסוני והיו"ד התחתונה, ולאחר מכן כתב את היו"ד העליונה ונדבקה בקו האלכסוני, כתב הביה"ל (סוד"ה יגרה) שדי במחיקת היו"ד העליונה בלבד, אך אם היו"ד התחתונה נכתבה לאחר שכבר נדבקה העליונה באלכסון, יש למחוק גם את האלכסון והיו"ד התחתונה, ובדיעבד אם לא גרר את היו"ד התחתונה, כתב הביה"ל שנראה שאין להחמיר, ואם לא מחק גם את הקו האלכסוני יש לעיין בדבר, וצ"ע למעשה.

דיני כתיבת האותיות

[סעיפים יט – כה]

כתיבה לשם קדושת תפילין [סעיף יט]

בתחלת הכתיבה יאמר בפיו 'אני כותב לשם קדושת תפילין', ולכתחילה טוב שיאמר כן לפני כל פרשה. וכשכותב האזכרות, דהיינו שמות הקדושים, יאמר לפני כל שם שכותב 'לשם קדושת השם'. ונכון שיאמר בתחלת הכתיבה שכותב את כל האזכרות שבו לשם קדושת תפילין כדי שייחשב בדיעבד לשמה אם ישכח. וכשחשב בלבו מחשבת 'לשמה' בלי לומר זאת בפה, לענין הפרשה עצמה אינה כשרה אפילו בדיעבד, אך לענין האזכרות יש להקל בדיעבד מחמת שאמר בתחילה שכותב הפרשה לשמה.

חיסור או יתור אות [סעיף כ]

אם החסיר או ייתר אות אחת נפסלו התפילין. וכיון שהרבה פעמים בדקו ולא שמו לב לזה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ב) שבזמננו שאפשר לבדוק הדבר ע"י מחשב, צריך לעשות כן, וראה הע' 150.

קריאה לאחר כתיבה וקודם הכנסה לבתים [סעיף כא]

לאחר כתיבת פרשה יקראנה היטב פעמיים ושליש, וכן יקראנה קודם הכנסתה לבתים.

דיני הקולמוס [סעיף כב]

טוב לנסות את הקולמוס לפני שיתחיל לכתוב כדי שלא תתקלקל הפרשה ע"י ריבוי דיו.

וקודם שיכתוב שם קודש, יקרא מתחלת הפרשה לראות שאין בה טעות - שתגרום כשימשיך לכתוב שיבא השם לידי גניזה.

ולפני שכותב שם קודש, מצוה לקדש את הדיו שבקולמוס ע"י כתיבת אות אחרת, ואם כל האותיות שקודמות לשם כבר כתובות, יחפש אות או תג שצריכים דיו ויתקנם ואז יכתוב השם. ואם באמצע כתיבת השם נגמר הדיו שבקולמוס יקח מהדיו הלח של האותיות שקודם השם, וי"א שמותר אף מהדיו הלח של השם עצמו, ויסיים כתיבת השם, ואם אין דיו לח, יקח דיו חדש ויחפש אות או תג לתקן ואז יכתוב את השם.

תיקון ומחיקת אותיות [סעיפים כג - כד]

צריך לכתוב את הפרשיות כסדרן [וכפי שיתבאר בהמשך סעיף כה], דהיינו כפי סדר האותיות הכתובות בפרשה, ולפיכך אם חסיר אות אחת אין לו תקנה אם לא למחוק את כל האותיות שמסוף הפרשה עד המקום החסר ולכתוב שוב משם ואילך. וכשכתוב שם קודש לאחר המקום החסר, אסור למחוק, ויש לגנוז את הפרשה. וראה להלן סעי' כה.

אם ייתר אות אחת יכול למחקה, אלא שאם היא באמצע מילה יצטרך להאריך את האות שלפניה, או לעבות את האות שלפניה או לאחריה עד שתיראה כמילה אחת, ואין אפשרות לעשות זאת בכל האותיות. ובאותיות ששייך להאריך רק את החלק התחתון שלהן ולא את העליון כגון אות נו"ן וצד"י, כתב המשנ"ב שצ"ע אם מועיל אף כשלמעשה אין נראית המילה כשני מילים שונים.

אם האות שיתר הוא בסוף מילה יכול למחקה, אלא שאם ע"י כך יישאר ריוח של תשע אותיות עד המילה הבאה עליו להאריך או לעבות את האות האחרונה של

המילה הקודמת או הראשונה של המילה הבאה כדי לצמצם את הרווח, מפני שהפסק בשיעור תשע אותיות הוא שיעור הפסק שבין פרשה לפרשה [לעיקר הדין. ולדעת ר"ת הוא שלש אותיות]. [סעיף כג]

מותר לכתוב אפילו שם קודש על המקום שמחק בו אותיות.

לא ימחק אותיות בעוד הדיו לח מפני שלא ימחק כראוי. ולפמ"ג אם נשאר רושם מהדיו שהיה יש בזה חשש פסול [סעיף כד].

דין כסדרן בכתיבת האותיות [סעיף כה]

בתפילין ומזוזות נאמר דין לכתוב את הפרשיות כסדרן, וזה נלמד מה שכתבה התורה "וכתבתם" ודרשו חז"ל (מכילתא בא מס' פסחא פרשה יח) 'בהוויתן יהיו' והיינו שלא להקדים כתיבת פרשה אחת לפני חברתה שלא כסדר שמופיעים בתורה, וגם שלא להקדים כתיבת אות לאות שמקומה לפנייה, ואם הקדים פסל. וכדי להכשיר, יש למחוק את כל האותיות שהוקדמו ונכתבו שלא כסדר ולכותבם שנית כסדר, אלא שאם נכתב שם קודש לאחר אות זו שנכתבה שלא כסדרה אסור למחוקו, וא"כ אין אפשרות להכשיר פרשה זו, ותיגנו.

דין זה מצוי כשנמצאה אות אחת פסולה, שהרי כשיתקנה יצא שנכתבה רק עכשיו לאחר שכבר נכתבו האותיות שלאחריה, אכן באופן שעצם צורת האות כתובה כהוגן ורק שפסולה מטעם צדדי, כגון אות יו"ד שחסר בתחתית הצד השמאלי של הגג קוצו של יו"ד, כתב המשנ"ב (ס"ק קיח) שכיון שהאות עצמה כבר נראית כצורתה, אין התיקון שע"י הוספת קוצו של יו"ד מחשיב את האות כנכתבה שלא כסדרן, וכשרה. וכן באופן שיש הפסק דק בין חלקי אות, כגון באות אל"ף שיש ריוח דק בין היו"ד העליונה לקו האלכסוני [וראה שיעורו להלן], מותר להוסיף שם דיו ולתקנה ואין הדבר נחשב 'שלא כסדרן', וביאר החזו"א שזהו משום שיש שם אות עליה כיון שאין חיסרון בצורת האות והענין כתוב 'כסדרן', ורק חסר בדין 'כתיבה תמה' שלה.

באופן שיש הפסק בין שני חלקי אות יש לחלק בין מקום שיש לכל חלק בפני עצמו צורת אות, כגון צד"י שכשנתחלק היו"ד שלה מגוף האות יש לה צורת אות יו"ד וצורת אות נו"ן, וכן ש"ן שנפסק הקו השמאלי מהאות ונראית כע"ן ויו"ד, לבין מקום שאין לשני החלקים צורת אות כגון היו"ד של אל"ף שנחלקה מגוף האות, ששני החלקים משתייכים זה לזה יותר מבמקרה הראשון מפני שאין לגוף צורת אות ללא היו"ד, וכדלהלן.

אם יש לכל חלק בפני עצמו צורת אות, אזי אם ההפסק בין החלקים נראה לעין בקלות בלי התבוננות, נחשבים שני החלקים כשני אותיות אפילו אם תינוק יאמר שהכל

אות אחת, ועל כן אין אפשרות לתקנה משום שאין לה צורת אות וכשיתקנה יחדש עליה שם אות והרי זה 'שלא כסדרן'. ואם ההפסק בין שני חלקי האות דק מאוד עד שאינו נראה אלא לאחר עיון והתבוננות, דעת הפמ"ג שאף בזה אבד ממנה שם אות ואין אפשרות לתקנה משום פסול 'שלא כסדרן', אך הביה"ל (ד"ה אות) האריך להוכיח שיש להכשיר באופן כזה מפני שבהפסק דק כ"כ אין הם נראים כשני אותיות, ומדינא אין צריך אפילו להראות לתינוק ורק שנכון להראות לו לכתחילה, וכתב שלמעשה יש להקל בזה בשעת הדחק ולתקן. והוסיף, שאם ההפסק דק כ"כ עד שאינו ניכר אלא כמסתכלים כנגד השמש, אף הפמ"ג יכשיר, ואפילו בלי תיקון [והרוצה להחמיר, יתקן].

ואם אין לשני החלקים צורת אות, תלוי הדבר בקריאת התינוק - שאם קוראה כהוגן כשרה ע"י תיקון. ולדעת הפמ"ג אין זה אלא באופן שההפסק אינו ניכר בלי התבוננות, אך לדעת הרעק"א ומשנ"ב אף כשניכר מיד כשמסתכלים באות אפשר לתקנה [עכ"פ בשעת הדחק, ראה ביה"ל ד"ה מכירם והע' 163, 167], וכשאינו ניכר מיד א"צ אפילו להראות לתינוק [ורק שאם הראו ופסל יש להחמיר], ורק אם ההפסק נראה ממרחק של אמה [וי"א ד' אמות], אין עליה צורת אות כלל ואין אפשרות להכשירה בתפילין ומזוזות.

המשך דיני כתיבת ותיקון האותיות

[סעיפים כו - לה]

הפרדת אותיות השם שנדבקו [סעיף כו]

אותיות השם שנדבקו בשעת הכתיבה מותר להפרידם ואינו נחשב מחיקת השם מפני שמוחק לתועלת של תיקון הפסול. אכן אם נדבקו לאחר הכתיבה אסור להפרידם משום שהמילה כשרה ללא המחיקה. וכשמסופק מתי נדבקו, כתב הביה"ל (ד"ה אם) שיכול להפרידם.

אותיות שנמחקו [סעיף כז]

אותיות שנמחק מהם קצת מהדיו, אם נשאר מספיק דיו בכל אות שתינוק יכול לקרותה כדין הרי הן כשרות, ויכול להעביר קולמוס על הכתב כדי לחדשו, ואין בו חסרון של 'שלא כסדרן'. ולדעת החת"ס כן הדין כשהכתב דהה ונעשה חום מחמת התיישנות [ואף שהוא כשר כך מ"מ טוב לתקנו], ורק כשדהה כ"כ עד שלא נשאר בו ממשות מדיו והוא נראה כרושם חלודה, נפסל ואין אפשרות לתקנו, ונחלק על הפמ"ג שפסל אף כשנעשה חום.

כניסת אות לחלל אות אחרת [סעיף כח]

יש להיזהר לכתחילה שלא יכנס הראש של אות למ"ד, לתוך חלל אות שבשורה מעליה [מפני שמשנה את צורתה - לבוש], וכ"ש שאם משנה ממש את צורת האות שמעל עד שנראית כאות אחרת, כגון שנכנסה לחלל אות דל"ת ועתה נראית כמו ה"א [כשמכסה את החלק של הצואר של הלמ"ד שמתחת לשורה זו] הרי היא פסולה, וא"א לתקן הדבר משום דין 'כסדרן' [ואם נכנס מעט מאד, ראה הערה 173].

כתיבה מתוך הכתב וסופר שאינו יודע לקרוא [סעיפים כט - ל]

סופר שאינו בקי עדיין ואין הפרשיות שגורות בפיו לא יכתוב בעל פה אלא מתוך הכתב [של פרשה אחרת], וכן אם בקי רק בחלק מהפרשה יכתוב את החלק שאינו בקי בו מתוך הכתב, ומצוה מן המובחר לכתוב תמיד מתוך הכתב [סעיף כט].

לא יכתוב אם אינו יודע לקרוא, שאם יעתיק ויכתוב יכול לטעות בקלות. [סעיף ל]

קריאת התיבות לפני כתיבתן [סעיף לא]

הבקי שכותב בעל פה או שאחר מקריא לו, צריך לומר בפיו המילים לפני שכותבם כדי שלא יטעה, ומי שכותב מתוך הכתב [כגון שאינו בקי], נחלקו הפוסקים האם צריך לומר המילים בפיו לפני הכתיבה, שאף אם אין בזה חשש שיטעה מ"מ גורם ע"י דיבור פיו להחיל קדושה על האותיות שכותב.

שיעור הרווחים בראש הקלף בסופו ובצדדיו [סעיף לב]

יש להניח רווח בין גג הגליון לשורה הראשונה כדי שתהיה אפשרות לכתוב אות ל' בשורה הראשונה, וכל יש להניח רווח כשיעור אות למ"ד בכתב בינוני מוקפת גויל. וכן בתחתית הגליון מתחת לשורה התחתונה כדי שתהיה אפשרות לכתוב אות כ"ף סופית ולכן יש להניח בסופו כשיעור כ"ף סופית מוקפת גויל. וי"א שמלבד זאת יש להוסיף עוד שיעור חצי ציפורן למעלה וחצי למטה.

בין תחילת הגליון וסופו למקום הכתב שבצידו אין צריך להשאיר רווח, ובלבד שיהיה הכתב מוקף גויל, אך נהגו הסופרים להניח קצת יותר מכדי הקפת גויל. ויש מחמירים להניח חלק בתחילת הקלף כשיעור שיוכל להקיף בו את כל הפרשה הכתובה בו.

בין מילה למילה יש להניח לכתחילה כשיעור אות יו"ד, ובדיעבד די בכך שתינוק קוראם כשני מילים נפרדות.

בין שורה לשורה יש להניח רוחב שורה, וי"א שיש להניח כן רק בס"ת ולא בתפילין ומזוזות, וכן נהגו הסופרים, וראה הערה 180.

בין אות לאות יש להניח כחוט השערה, ובדיעבד אם הניח יותר כשר כל שהמילה נראית כמילה אחת ולא כשתיים.

בין פסוק לפסוק, לדעת הרמ"א והש"ך יש להניח רווח קטן, אך לדעת המג"א והגר"א אין להניח אלא כשיעור הפסק בין מילה למילה.

כתיבת השורות בשווה [סעיפים לג - לה]

יש לכתוב השורות בשווה, ומשום "זה קלי ואנוהו" (ספר התרומה סי' רה וביאור הגר"א). ולכן יזהר לכתחילה שלא יצאו שלש אותיות מחוץ לשורה, ואף אם הם חלק קטן ממילה ארוכה. וכן יקפיד שלא לכתוב מילה שלמה מחוץ לשורה אף היא בת שתי אותיות בלבד. אכן בדיעבד כשר אף בזה, כל שניכר שהיא המושך של השורה ואינה שייכת לעמוד הסמוך [סעיף לג].

אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף ולא יצא מהם אפילו רובה של אות אחת מחוץ לדף. ובדיעבד אם יצא, הביא המשנ"ב מחלוקת אחרונים אם פסול אפילו בדיעבד [כשאינו יכול לתקן ע"י הארכת השורות האחרות]. ואם אירע הדבר בשורה השניה, יעשה את כל השורות הבאות באורך שורה זו, ואין לפסול מחמת שורה אחת [הראשונה] שיותר קצרה. ואם בולטות רק האותיות הנטפלות לשם [כגון בתיבת 'אלוקיכם', שיוצאות האותיות 'כם' שבסופה] מחוץ לשורה, אין לפסול בדיעבד [סעיף לד].

אם כל המילה של השם נכתבה מחוץ לשורה, נחלקו הפוסקים אם פסולה, מפני שחלק מהשם שתלוי מחוץ לשורה חמור יותר מכשכולו מחוץ לשורה, ונראה שלהלכה נקט המשנ"ב כדעות שכשרה. [סעיף לה]

דיני כתיבת הפרשיות

[סעיף לו]

דין פרשה פתוחה וסתומה [סעיף לו]

בכתיבת ספר תורה יש להניח רווח בין פרשה לפרשה, וישנם בתורה שני סוגי פרשיות פרשה פתוחה ופרשה סתומה, ויתבאר בסמוך. וכדי להפסיק בין פרשה לפרשה יש להניח מקום חלק כשיעור כתיבת שלשה פעמים תיבת 'אשר' [באותו כתב שכתובה הפרשה], דהיינו תשע אותיות ושני רווחים כשיעור יו"ד בין שלשת ה'אשר' [ולדעת ר"ת שיעור ההפסק בין פרשה לפרשה הוא שלש אותיות, אך אין הלכה כדבריו,

וכדלעיל סע' כג], ובדיעבד די בהנחת שיעור תשע אותיות קטנות דהיינו תשע אותיות יו"ד. אכן אופן הנחת הרווח שונה בפרשה פתוחה מבפרשה סתומה, ונחלקו הרמב"ם והרא"ש כיצד לעשותו, כדלהלן.

לדעת הרמב"ם, פרשה פתוחה היא פרשה שמתחילים לכותבה בתחילת שורה, והרווח שלפניה פתוח ע"י שמניח בשורה שלפניה מקום חלק כשיעור תשע אותיות. וכשלא נשאר בשורה שלפניה רווח כזה, יש להניח שורה שלמה חלקה, ולהתחיל את הפרשה הבאה בתחילת השורה שלאחריה. ופרשה סתומה היא באופן שיש רווח תשע אותיות בתחילת או אמצע שורה, ומתחיל לכתוב לאחר תחילת השורה.

ולדעת הרא"ש, פרשה פתוחה היא שמניח בתחילת השורה שיעור תשע אותיות חלק ומתחיל לכתוב משם והלאה [שלא כרמב"ם], או שמניח בסוף השורה תשע אותיות חלק ומתחיל לכתוב מתחילת השורה שלאחריה [כרמב"ם]. ופרשה סתומה היא כשיש רווח באמצע השורה ומשני צידי הרווח כתוב [בתחילת השורה את סוף הפרשה הקודמת, ולאחר הרווח את תחילת הפרשה הבאה]. וכמו כן אם סיים את הפרשה הקודמת בסוף שורה והניח שורה חלקה, ומתחיל בתחילת השורה הבאה הרי זו פרשה סתומה. אכן אם הניח שתי שורות חלקות, כתב הביה"ל (ד"ה מניחים) בשם המשנת אברהם שנחשבת פתוחה אף לדעת הרא"ש.

ולהלכה כתב השו"ע בהלכות ס"ת שירא שמים יוצא ידי כולם ועושה את הפתוחה והסתומה באופן שכולם מודים שהן 'פתוחה' ו'סתומה', והיינו, שכשבא לכתוב פרשה פתוחה מסיים את הפרשה שלפניה באמצע השורה ומניח חלק בשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב בתחילת השורה הבאה. וכשבא לכתוב פרשה סתומה, מסיים את הפרשה שלפניה באמצע השורה, ומניח רווח תשע אותיות וממשיך לכתוב באותה שורה עצמה.

אכן בתפילין א"א לעשות כן, מפני שיש לכתוב את פרשת 'והיה אם שמוע' - סתומה, כיון שכך נכתבה בתורה, וא"א לכותבה בסוף השורה של סוף פרשת 'שמע' ולצאת ידי 'סתומה' לדעת כולם, משום שיש לכתוב כל פרשה בעמוד נפרד, ודנו הפוסקים כיצד יעשה, כדלהלן.

השו"ע כתב שאת שלשת הפרשיות האחרות, דהיינו 'קדש' 'והיה כי יביאך' ו'שמע' הכתובות בתורה כ'פתוחה' יש להתחיל בתפילין בתחילת שורה ונחשב בזה 'פתוחה' לדעת כולם, ופרשת 'והיה אם שמוע' שא"א לעשותה סתומה לדעת כולם כנ"ל, יעשה 'סתומה' כדעת הרמב"ם, מפני שעיקר ההלכה כמותו, ועל כן יניח שיעור תשע אותיות חלק בתחילת העמוד ואז יתחיל בכתיבת הפרשה. והט"ז כתב שיש עצה לעשותה סתומה כדעת כולם, ע"י שיניח חלק בסוף הפרשה הקודמת [שמע'] פחות מתשע

אותיות קטנות, וכן יניח בתחילת 'והיה אם שמע' כשיעור זה, באופן שרק ע"י צירוף הרווח התחתון והרווח העליון יושלם שיעור תשע אותיות. וכן הביא המשנ"ב שנקטו הרמ"ע מפאנו הגר"א והפמ"ג, אכן כתב בביה"ל (ד"ה לדעת) שהשו"ע הרב והמאמר מרדכי פקפקו בעצת הט"ז שיתכן שאין לצרף את שני הרווחים יחד ונמצא שאינו לא פתוחה ולא סתומה, ולא יצא אף לדעת הרמב"ם, ועל כן כתבו שיש לעשות כשו"ע [כרמב"ם]. וכתב הביה"ל שלמעשה בודאי אין למנוע את מי שנוהג כט"ז. וכן המנהג הנפוץ אצל בני אשכנז לעשות כט"ז, כמובא בהע' 196 בשם הערוך השלחן ודעת קדושים, ושכן כתובות התפילין של הגרי"ש אלישיב והגר"ח קניבסקי, וראה מה שהובא שם בדעת החזו"א. ומנהג בני ספרד הובא בהע' 199 שהוא כשו"ע ולא כט"ז.

והרמ"א כתב שיש נוהגים לעשות אף את פרשת 'והיה אם שמע' פתוחה, וכתב המשנ"ב שהלבוש והגר"א כתבו שיותר טוב לעשות כשו"ע, ורק בדיעבד אפשר לסמוך על זה.

כל דינים ועצות אלו, כתב הביה"ל (שם) שנוגעים גם בתפילין של ר"ת.

ובתפילין של ראש, כתב המשנ"ב שמעיקר הדין אפשר לכתוב גם את 'והיה אם שמע' בתחילת העמוד, מפני שכל פרשה כתובה בקלף אחר, וא"כ אין שייד להחשיב את הפרשה כ'פתוחה' או 'סתומה', אך מ"מ נהגו לכתחילה להקפיד אף בזה לעשות כבתפילין של יד.

שלשת הפרשיות הראשונות, שיש לעשותן פתוחות, יש להקפיד שלא יתחילם לאחר תחילת השורה, ואם התחיל לאחר רווח של אות או שתיים מתחילת השורה, כתב המשנ"ב שיש דנים לפסול את הפרשה משום שע"י כך נחשבת סתומה לדעת הרמב"ם, ועכ"פ בודאי אינה כשרה לכתחילה, ואם השאיר רווח בשיעור כתיבת תיבת 'אשר' פסולה אף בדיעבד.

דיני הבתים

[סעיפים לז – נב]

עור הבתים ועיבודו [סעיף לז]

עור הבתים צריך להיות ממין המותר באכילה, וזה נלמד מהכתוב "למען תהיה תורת ה' בפיך" ודרשו חז"ל 'מן המותר בפיך'. וכל שהוא מן המותר בפיך מותר, מלבד עור דג. וכיון שדין זה מדאורייתא הוא, א"כ כשמסופק על בית מסוים אם הוא ממין טהור יש להחמיר משום שספק דאורייתא לחומר. וכן הדין לגבי רצועות התפילין.

ולענין עור שנמצא בבתים לצורך מילוי וכדומה, הסתפק הביה"ל (ד"ה עור) אם פסול בדיעבד כשאינו ממין כשר, מפני שהמילוי אינו מעכב ונצרך להכשר התפילין.

ומותר לעשות את הבתים ורצועות אף מקלף או עור שליל, שאף הם נקראים 'עור'. וכתב בשבט הלוי שבזמננו נוהגים לעשות את הבתים מעור בהמה גסה, מפני שבעור הדק שהיה ברוב התפילין בדורות הקודמים היה מצוי שנעשו בו נקבים הפוסלים אותו.

עיבוד העור של הבתים, דעת הרמב"ם שאינו נצרך, אך דעת רוב הפוסקים והשו"ע שנצרך, ושיש לעבד לשמה, ורק במקום שאין אפשרות להשיג, יניח בינתים בתים שלא עובדו לשמה, וכשישיג אחרות יגנוז אותם. ובשעה שמניחם, כתב המשנ"ב שלדעת המג"א וברכי יוסף יברך עליהם, ובביה"ל פקפק בזה, והיקל לברך עכ"פ כשיש ספק אם העור עובד לשמה, משום שהוא ספק ספיקא.

אופן עשיית ארבעה בתים בתפילין של ראש [סעיף לח]

תפילין של ראש יש לעשות בו ארבעה בתים מעור אחד. ולכתחילה נכון לעשותו מעור אחד ממש, ואם אינו יכול יתפור כמה עורות יחד. ולענין הדבקה בדבק, דעת החיי אדם שמועיל, והחת"ס החמיר שאינו מועיל [וראה עוד ביה"ל ד"ה יעשה].

אף שיש להקפיד שארבעת הבתים יהיו מחוברים בתחתיתם, מ"מ אין להדביק אותם במשך גובהן, כדי שלא ייחשבו בית אחד, ובפרט כשהיו בתים נפרדים והדביקם למטה ע"מ לחברם והראה בזה שהדבק מאחד את הנפרדים, שאם ידביקם במשך גובהם ייחשבו כבית אחד. וראה להלן (סעי' מ) כיצד אפשר למנוע שיפרדו הבתים זה מזה ללא דבק בגובהן.

ריבוע בתפילין [סעיף לט]

הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין מרובעות בתיפרן ובאלכסון, דהיינו בתפר שמסביב לבית המחבר את שני חלקי התיתורא [התיתורא היא החלק הרחב שמתחת לבית, ופתוחה באמצעה כדי להכניס את הפרשיות לבית, ונסגרת לאחר הכנסתן ונתפרת, כמבואר בשו"ע בסעי' מד], וכתב המשנ"ב שיש להקפיד על הריבוע הן בתפרים שמעל התיתורא והן בתפרים שמתחתיו, אף שלענין דיעבד יש צד לומר שאין מעכב שיהיה ריבוע בשניהם. ואם שניהם אינם מרובעים הרי הן פסולות בודאי, ורק מי שאין לו תפילין אחרות יניח את אלו בלי ברכה [כדי שלא תשתכח תורת תפילין] וכשיזדמנו לו כשרות יניח אותם.

אף בבית עצמו, דעת רוב הפוסקים שנאמרה הלכה למשה מסיני שיהיה מרובע, דהיינו שיהיו אורכו ורחבו שוים בכל משך גובהו [וללא עיקום כלפי פנים או כלפי חוץ], ורק הגובה עצמו אינו צריך להיות שוה לאורך ורוחב הבית. ואף בתפילין של

ראש העשוי מארבעה בתים יש להקפיד על הריבוע, והיינו שכשיתחברו יחד יהיו כבית אחד מרובע.

יש להקפיד כפי האפשר שיהיה מרובע. ולבדוק אם הריבוע מדויק, הן ע"י מדידת אורכו ורוחבו, והן ע"י מדידת שני אלכסונו [וראה הע' 211 האם יש מעלה בבדיקה ע"י כלי מדידה].

אף בתיתורא יש להקפיד שתהיה מרובעת, ומכיון שמאחורי התיתורא יש מעברתא, דהיינו המקום בו עוברת הרצועה, עד שנראית התיתורא כמלבן ולא כריבוע, יש לעשות 'היכר ריבוע' ע"י חיתוך חריץ [והרבה עושים כעין משולש] בין התיתורא למעברתא להיכר היכן קצה התיתורא וריבועו, כמבואר בשו"ע להלן (סע' מד). ואף אם הריבוע קיים אך אינו ניכר מחמת שהתעקמה התיתורא, כתב המשנ"ב שיש לתקן הדבר.

תיקון ריבוע התפילין

אם התקלקל ריבוע התפילין חובה לתקנו, וכתב הביה"ל (ד"ה נתקלקל) שאם הקלקול הוא בשיעור חגירת צפורן [שבהעברת הצפורן על מקום זה היא נתקעת במקצת] עדיין התפילין כשרות, ורק ביותר מזה יתכן שנחשב קלקול הריבוע.

לגבי שפשוף שנעשה בפניות הגג של התפילין, ראה הע' 216 שהרבה פעמים לא נחסר מהריבוע ע"י השפשוף. ואם נחסר קצת, ראה הע' 214 לענין השלמת החסר ע"י צביעת התפילין או באופנים אחרים.

שחרות הבתים והפרדתם [סעיף מ]

נחלקו הפוסקים האם כשם ששחרות הרצועות נאמרה הלכה למשה מסיני כך שחרות הבתים, וא"כ היא מעכבת, או שבבתים אינו אלא מצוה לכתחילה, ולהלכה נראה שהסיק המשנ"ב שאין להניח בתים שאינם שחורים אלא א"כ אין אחרים.

להשחיר הבתים בדבר שאפשר לקלפו אינו מועיל [מפני שהצבע אינו חלק מהבית והבית בטל לציפוי, וראה טעמים נוספים בהע' 223]. ולכתחילה יעשה השחרות בצבע שאין בו ממשות כלל, ובדיעבד יש להכשיר אף בצבע שיש בו ממשות קצת שא"א להסירו בלי לקלף פירורים דקים מעור הבית.

הפרדת הבתים בתפילין של ראש

בתפילין של ראש הנעשים מארבעה בתים, אין די בהפרדה הפנימית בין הפרשיות, אלא יש להקפיד שיהיה ניכר מבחוץ החריץ של האויר שבין בית לבית, ולכתחילה יהא החריץ עד התפר שבתיתורא. וכשנעשה מעור אחד ועשו בו 'חריצים מזוייפים' מבחוץ הרי הוא פסול. וכן החמירו הפוסקים בבתים נפרדים שהדביקם עד למעלה. ואם השאיר

את החלק העליון בלא דבק וניכר שם החריץ, דעת החיי אדם להכשיר בדיעבד, ובחת"ס משמע שפסל, ואף אם החריצים ניכרים.

והעצה להדביק בתים נפרדים שלא יפרדו, כתב הביה"ל (ד"ה חריץ) שידביק בין בית לבית בתחתית הבתים אצל התיתורא, או שיניח דבק בין בית לבית רק מבפנים, ומבחוץ ישארו החריצים ניכרים. [ובזמננו, התחדשו צורות לגרום שלא יפרדו אף ללא הדבקה כלל, וכן נוהגים הרבה מהמדקדקים].

שיעור ומידת הבתים [סעיף מא]

מעיקר הדין אין שיעור לבתים, וי"א שאם רוחב התיתורא פחות משיעור אצבע הבתים פסולים, ונכון להקפיד לכתחילה שיהיה רוחב התיתורא לכה"פ שתי אצבעות ולא יותר מארבע אצבעות [עם המעברתא].

עשיית השי"ן על הבתים [סעיף מב - מג]

הלכה למושה מסיני שיהיה שי"ן משני צידי הבתים בתפילין של ראש, אחד של שלשה ראשים ואחד של ארבעה, והוא לעיכובא. ולכתחילה יש לעשות את השי"ן של שלשה ראשים בצד הימני של המניח, ואת השי"ן של ארבעה בצידו השמאלי, אך אם עשה להיפך לא נפסל בכך.

שי"ן זו כתב המשנ"ב (ס"ק קצא) שאינה צריכה להיות כתובה ככתיבתה בסת"ם, אלא שמנהג הסופרים לעשותם בכתב אשורית ממש. וביה"ל (ד"ה שי"ן) כתב שיתכן שהפוסקים שכתבו שצריך שהקו האמצעי שבתוך השי"ן יגע בשולי השי"ן לעיכובא [ונקט כדבריהם במשנ"ב ס"ק קצט], חולקים על זה. ובס"ק קצח כתב בשם הפמ"ג שלא יעשה בשי"ן זו קוים בלבד אלא צריך שיהיה להם ראש [כצורת יו"ד].

יש לעשות השי"ן באופן של כתיבה - שלא יהיה חק תוכות, והיינו שיעשה מעשה בגוף האות ולא שיווצר באופן עקיף ע"י פעולה בשאר האות, ויש פוסקים שהחמירו אפילו בדחיקת חותמת בולטת מצידו הפנימי של העור, משום שיש בזה חשש חק תוכות [ראה הע' 236]. ועל כן העצה היא לעשותו ע"י תפיסת העור מבחוץ בצבת וכיוצו בצורת שי"ן. ובזמננו שהעור עבה וא"א לעשות כן נאמרו עצות אחרות [ראה הע' 234].

תחתית השי"ן עליה להגיע עד תחתית הבית, סמוך למקום התפר, ואם עשאה קצרה יותר או ארוכה יותר כשרה בדיעבד אם ניכרת צורת השי"ן. ואם האריכה עד שנכנסת לתיתורא ואין ניכר צורתה כראוי נשאר המשנ"ב בצ"ע.

בשי"ן של שלשה ראשים צריך שיגיע הקו האמצעי [שצורתו כיו"ד] לשולי השי"ן, שהרי צורתו כשי"ן רגילה, ודבר זה הוא לעיכובא. אך בשי"ן השמאלית של ארבעה

ראשים, שאינה כשי"ן רגילה, יש שכתבו שעדיף שלא יגיעו שני הקוים שבאמצע לשולי השי"ן [ראה טעמם בהע' 239], והרבה פוסקים כתבו שצריך שיגיעו לשולי השי"ן, אכן אין זה מעכב בדיעבד, ורק אם קו אחד מגיע וקו אחד לא הרי זו סתירה, ופסול. ובמחלוקת זו תלוי נידון נוסף, האם לעשות צורת יו"ד בקוים האמצעיים בשי"ן השמאלית, מפני שיש לעשותו כדוגמת שי"ן רגילה, או שכיון שאין לה צורת שי"ן רגילה די בעשיית קוים פשוטים בלי גג.

סדר נתינת הפרשיות בבתים [סעיפים מד - מו]

יגלגל כל פרשה [במאונך] מסופה לתחילתה [ואינו לעיכובא כשאין לו אחרים], ויכרוך מסביב שער עגל נקי, ואם אין לו יקח שער שור או פרה, ומעליו יכרוך קלף כשר חלק, ואם אין לו יכרוך בגד, ומעליו יכרוך שוב שער [הנ"ל].

הכריכה בקלף אינה הלכה למשה מסיני ולכך אינה לעיכובא, ומותר אף לברך על תפילין שאינם כרוכים בקלף כשאין לו אחרים, אך כריכת השער היא הלכה למשה מסיני ומעכבת, אלא שאין לפסול אם כרך בו באחד מהמקומות [רק מעל הקלף או רק מתחתיו].

ולאחר הכנסת הפרשיות לבתים יסגור את התיתורא [תיתורה הוא העור שמכסה את בתי התפילין מלמטה, מעברתא הוא העור שבקצה התיתורא שבו עוברת רצועת התפילין]. ומן הדין א"צ שיהיו התיתורא והבית מעור אחד [וראה להלן סע' נא], אך אם אפשר טוב להדר שיהיו מעור אחד [סעיף מד].

יש להוציא קצה מהשער שבתוך הבית לבחוץ, פחות משיעור כשעורה, וטוב שיצא מפרשת והיה אם שמע בצד הפונה לפרשת 'קדש' [דהיינו, בתפילין של רש"י בין הבית הרביעי לשלישי, ובתפילין של ר"ת בין שני הבתים האמצעיים].

יש להעמיד כל אחד מהפרשיות בתוך הבית באופן שהיא זקופה, ואם היא מושכבת התפילין אינן פסולות אך יתקן זאת להבא. לענין פרשיות ארוכות שהכניסן לבתים ובולטות למטה לתוך מקום התיתורא, ראה הע' 249 [סעיף מה].

אם הניח את הפרשה כשהכתב הפוך, יש אחרונים שפוסלים בדיעבד.

יש להניח את ראש הפרשה באופן שתפתח לעומד ממול לקוראה, דהיינו שהפתח של הקלף יהיה כלפי חוץ. [סעיף מו]

הכנסת פרשיות לבתים באופן שנכתבו שלא כהלכתן [סעיף מז]

תפילין של ראש שבמקום לכותבם על ארבעה קלפים נפרדים נכתבו על קלף אחד, ומחמת סמיכות הפרשיות אין אפשרות לחותכו בין פרשה לפרשה, כשרות, ויכול ליתנו כך בתוך ארבעת הבתים [ע"י קיפולו כעין גלים], אלא שיש להקפיד להניח חוט בין

בית לבית כדי להפריד בין הפרשיות [ואף שנוהגים תמיד להניח חוט בין בית לבית, כאן שהוא קלף אחד, דבר זה הוא לעיכובא].

וכן תפילין של יד שבמקום לכותבם על קלף אחד נכתבו על ארבעה קלפים, כשרות, אלא שלכתחילה ידביקם יחד ואז יהיה מותר להניחם לכתחילה [וכן בכל מצב של דיעבד, כגון שנפסלה הפרשה האחרונה ואין אפשרות להכשיר מלבד להדביק פרשה אחרת במקומה, מותר להדביק לכתחילה], ויקפיד לכתחילה שיהיה הדבק כשר - מבהמה טהורה [ולענין דבק סינטטי - שאינו אסור באכילה אך אינו ראוי לאכילה, ראה הע' 252].

ואף אם עשה ארבעה בתים במקום בית אחד, כשרות, אלא שיש להניח על גביהם חתיכת עור אחת כדי שמבחוץ יראה שהוא בית אחד.

בתים מצופים בזהב או בעור בהמה טמאה [סעיף מח]

אם ציפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה, התפילין פסולות, אכן אם ציפה בעור בהמה טהורה הרי הן כשרות, ובתנאי שלא כיסה את השי"ן.

דיני תפירת הבתים [סעיפים מט - נב]

דיני הגידים [סעיפים מט - נ]

הלכה למשה מסיני לתפור את התפילין [דהיינו את שני חלקי התיתורא לאחר הכנסת הפרשיות] בגידים - מהעקב של בהמה טהורה. ואם הם קשים, מרככים אותם באבנים עד שייעשו כפשתן ויטווה אותם, ונחלקו האחרונים אם צריך לטוותם לשמה. [סעיף מט]

רוב הגידים עשויים מבהמה טהורה, ולכך מותר לקנותם מנכרי שהביאם לשוק למכור, על פי הכלל שיכל דפריש מרובא פריש, אכן כשהם בגדר 'קבוע' כגון שבא לבית הנכרי לקנותם, אין הולכים בהם אחר הרוב מפני שיכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ורק אם אין ידוע שקצת מהנכרים נוטלים גידים מבהמה טמאה מותר לקנות מהם בביתם.

במקום שאין גידים, כתב השו"ע שישתמשו עם חוטים מהקלף, וכשיזדמנו לו גידים יחליפם. ויש אחרונים שחלקו והחמירו, ועל כן לא יברך עליהם.

אין לתפור בגידי עוף. [סעיף נ]

אופן התפירה [סעי' נא]

יתפור לכתחילה שלש תפירות מכל רוח, מעל התיתורא ומתחתיו, ויעשם באמצע רוחב התיתורא ולא בקצה שלו או מתחת לבית.

בעבר היה מצוי שעשו בבית קפלים בתחתיתו [הנקראים 'כנפים'], ובעור התיתורא היה כעין ארובה כדי להכניס בה את הבית, וכתב המשנ"ב שכשעושים כן יש להקפיד בתפירת התיתורא לתפור ג"כ את הקפלים של עור הבית [ובזמנו שהבתים נעשים מבהמה גסה, הבתים והתיתורא הם עור אחד, וכמבואר במשנ"ב לעיל (ס"ק רא) שטוב להדר על כך].

יתפור כל התפירות בחוט אחד, ואם נקרע באמצע התפירה, נחלקו הפוסקים האם מוכח מזה שהחוט חלש ועל כן יש להוציאו ולתפור בחוט אחר, או שיכול לקשור אליו חוט אחר ולהמשיך לתפור, ויש לסמוך על המקילים במקום שאין חוט ארוך אחר. ובמקום שלא נקרע החוט אלא שהוא קטן, יכול לקשור אליו חוט אחר לפי כולם, מפני שאין הוכחה על חולשתו.

ולענין הדבקות התיתורא בדבק, כתב הביה"ל שיש שאמר שאין לעשות כן לפני שתופר, מפני שאז לא תיחשב התפירה כתפירה מחמת שהכל כבר מחובר, וצ"ע בזה [וראה הע' 257 בשם החזו"א]. [סעיף נא]

עשיית קשר התפילין [סעיף נב]

לאחר שעשה השי"ן, יכניס הרצועה בתוך המעברתא בתפילין של ראש ויעשה קשר הנראה כדל"ת, ויש שעושים הקשר כדוגמת מ"ם סופית, אך יותר נכון לעשותו כדל"ת [וראה הע' 259 שי"ל שכוונת המשנ"ב אינה לסתור את העושים קשר מרובע כמנהג הרבה מכלל ישראל, אלא רק לסתור את אלו שעושים אור באמצע הקשר המרובע כמ"ם סופית, אכן הובא שם מהתרומת הדשן ומג"א וקסת הסופר שכתבו לעשות את הקשר כצורת דל"ת, והתפארת אריה ועוד אחרונים כתבו לעשותו מרובע]. ולאחר מכן יעשה קשר הנראה כיו"ד בתפילין של יד. וסדר זה [של הקדמת השי"ן לדל"ת והדל"ת ליו"ד] אינו לעיכובא, שאם הותר הדל"ת בתש"ר מתקנו מיד וא"צ להתיר את היו"ד שבתש"י.

קשר של תפילין הוא הלכה למשה מסיני, והיינו הדל"ת בתש"ר, ולדעת רש"י גם היו"ד בתש"י, ועל כן יש לעשותו לשמה ולא יעשהו קטן, ומי שהניח תפילין שהקשר שבהם לא היה קשור לא יצא ידי המצוה. וכן יש להקפיד שיהיה קשר גמור ולא עניבה או קשר שאפשר להזיזו בנקל. [סעיף נב]

יו"ל ע"י ארגון 'דרשו ד' ועוזו'
ירושלים ת.ד. 43064 טל. 02-5609000 פקס. 02-6540269 ישראל
אמייל. DIRSHU@ACHEINU.CO.IL